

מראי מקומות- בבא קמא ו'

בכל הקולות והחומרות של בור. ובביאור דברי הרא"ש, כ' בחי' הגרי"ז על הרמב"ם (הל' נזק"מ) דבעיקר דין מזיק אין חילוק בין טמון לשאינו טמון, דמצד מה דממונך ושמירתך עליך ודאי שייך לחייב טמון וכלים, אלא שיש גזה"כ, דהתורה פטרה אש בטמון ובור בכלים. וגזה"כ זו נאמר רק על מה שהוא אש, ולא על מה שאינו אש, וא"כ, אם יש על אסו"מ דין אש, אז פטור מטמון וחייב בכלים, אבל אם בור הוא ואינו אש, א"כ חייב

בטמון ופטור מכלים [ולכאור' זהו רק להרא"ש, אבל ליש מן הגדולים (ומבואר בתוס' בכמה מקומות דס"ל כן ג"כ) לכאור' אי"ז הביאור, אלא דצריך מחייב על טמון, וכו', וכיון דצריך צד השוה דאש, א"כ אינו חייב בטמון, ולא בכלים, וצ"ע בזה].

מה לבור שכן מעשיו גרמו לו- פרש"י, בבור (ד) בעלמא מעשיו גרמו ההיזק, אלא ממונו הזיק, והיינו הצד השוה דנקט במתני'. והעיר השטמ"ק, הא קיי"ל איש בור ולא שור בור, וביאר שאין בזה חסרון דאיש בור ולא שור בור, שהרי הכא האדם גרם הבור שהניחו ברה"ר, והי' ראוי להזיק מיד.

מה לבור שכן מעשיו גרמו לו, תאמר בהני (ה) **שאינ מעשיו גרמו לו, שור יוכיח, מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק- הק' הפני יהושע,**

למה לא פריך מה לשור שכן ממונו [ולכאור' עיקר הקו' הוא לא רק דיכול לפרוך באו"א מפירכת הגמ', אלא דההוכחה של הגמ' משור דאף שאין מעשיו גרמו לו חייב, לכאור' אינו יוכיח כ"כ, דאין שייך לומר כ"כ בשור דאין מעשיו גרמו לו, שהרי החיוב אינו משום היזק שלו אלא משום ממונו המזיק, וודאי מעשיו של ממונו גרם לו]. ותי' דזה ידע הגמ' דכל היכא שנעשה הנזק ע"י מעשה אדם ראוי יותר לחייבו מעל נזקי ממונו, וא"כ אי"ז פירכא שכן ממונו הוא, ולכן פריך באו"א, דמה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק.

מה לבור שכן מעשיו גרמו לו, וכו'- העיר (ו) **תוס', למה לא אמרי' שכן אין כח אחר מעורב בו. וביאר דאין שייך לומר תאמר בבור המתגלגל שכח אחר מעורב בו, דמשמע דלא הוי בור אלא ע"י כח אחר, וז"א, שהרי נעשה בור אפי' בלא הכח אחר. והעיר בחי' ר' נחום** (קפ), מה מהני הא דנעשה בור במקום שמניחו, הא הכא איירי בכה"ג שלא נעשה ההיזק במקום שהניחו אלא במקו"א, והך

(א) **הני נמי תחלת עשייתן לנזק וכו'- פרש"י, הני נמי תחלת עשייתן לנזק, דהו"ל לאסוקי אדעת' דסופו ליפול ברוח מצוי'. והק' הרש"ש, אם מה שתחלת עשייתן לנזק הוא משום דהו"ל לאסוקי דיכולין להזיק ברוח מצוי', א"כ כל אש ג"כ הו"ל תחלת עשייתן לנזק, ולקמן (י.) אמרי' דחומר בבור מבאש דבור תחלת עשייתו לנזק. ולכן הוא ביאר דתחלת עשייתו לנזק היינו דמיד כשנחו היו ראויים להיזק.**

(ב) **לעולם דאפקרינהו, וכו'- יש להעיר, דלכאור' הול"ל לעולם דאפקרינהו או לא אפקרינהו לפי שמואל דבור הוא, ואינו דומה לבור וכו', ולפי רב היינו שור, ואינו דומה לשור לפי ששור אין כח אחר מעורב בו. ומזה הוכיח הפני יהושע (ה: ד"ה בתוד"ה כי שדית) דאף דכח אחר מעורב בו קולא הוא כלפי בור, מ"מ כלפי שור אינו קולא, דמזיק דשור אינו כוחו כלל, אלא רק ממונו הוא, ולכן ודאי קל הוא טפי מאש, וודאי קל יותר מאש, ומ"מ חייב, וא"כ כש"כ אש, ולכן לא הי' יכול לפרוך, ולא הי' צריך לצד השוה דבור [נאולם לכאור' עדיין ק' מ"ש דנקט לעולם דאפקרינהו, דהא אף אם לא אפקרינהו הדין כן לפי שמואל דמבורו למדנו, וצ"ע]. וע"ע בתלמיד ר"ת, שכ' דלא אמר דלרב דס"ל דלא אפקרינהו הוי שור היינו שור, דהא מה שהוא שור לפי רב, היינו ודאי מכח הצד השוה משור ובור, ולא הי' הגמ' צריך להוכיח דאסו"מ באים מצד השוה לפי רב, אלא להוכיח כן בדעת שמואל, וכ"כ תוס' לעיל (ג: ד"ה משורו).**

(ג) **בור תוכיח וחזר הדין- ע' ברא"ש (א') שהביא מיש מן הגדולים שכ' דהנזיקין דנלמדים מצד השוה, אינם חייבים אלא במה שחייבים שניהם. ולמשל, אם נלמד מבור ואש, פטור בין על הכלים ובין על הטמון, דהא אין שייך לחייבו יותר מן המלמד. אולם הרא"ש חולק ע"ז וס"ל דכל דין בור יש להם, ואף דאינם יכולים ללמוד מבור בלא הוכיח ממזיק אחר, מ"מ, אחר דבאמת יש להוכיח מהמזיק אחר שיש לו דין מזיק, שוב הוי בור,**

לא כלל בהתנאותו שיהי' פטור מלשלם בשביל הזיקו.

(ט) מה לבור שכן שלא ברשות- פי' בתוס', דאפי' עשאו ברשותו ואח"כ הפקיר רשותו, כיון שהפקיר, היינו שלא ברשות. ופי' הרשב"א דההפקר הי' שלא ברשות, לפי שלא הי' להפקירו עד שיכסנו כראוי. אולם העיר רעק"א, מהכ"ת בכלל דבכה"ג חייב מטעם בור, דלמא היכא דכרה הבור ברשות ואח"כ הפקירו אינו חייב אלא משום צד השהו דשור ובור.

(י) חייב המזיק מיבעיא לי'- כ' המרומי שדה דנראה דרק רב לשיטתו הק' ותי' הכי, דהא לשמואל דמבעה זה שן, א"כ שפיר י"ל דחב המזיק, דהיינו דהמזיק חב לבעליהם של המזיק, אבל לרב דמבעה זה אדם, א"כ הוא החייב, ואין שייך לומר עליו דחב לאחרים, וא"כ שפיר הק' רב דחייב מיבעיא לי'.

(יא) א"ר אידי בר אבין, הב"ע כגון שאכלה ערוגה בין הערוגות, וכו'- לכאוף ק', וכי לית לי' לר' אידי המע"ה. וע' במלא הרועים דכ' דמיירי דרובן הן שמינות, ולכן ס"ל דהולך אחר הרוב. ואף דאין הולכין בממון אחר הרוב, י"ל דברובא דאי' קמן כ"ע מודו דהולכין אחר הרוב.

(יב) המוציא מחבירו עליו הראי'- העיר הפני יהושע, למה לא אמרי' דחייב לשלם כאן משום דמודה במקצת הוא, וכיון דאינו יכול ליטבע, שהרי אינו יודע איזה ערוגה אכלה, א"כ צריך לשלם מדין מתוך שאינו יכול ליטבע משלם. וצ"ע למש"כ בגיטין, דכיון דפשטא דקרא דמיטב שדהו ישלם היינו דמיטב דמי דקא משלם, א"כ כיון דמיירי דיש קרקעות להמזיק, ממילא הוי כפירת שעבוד קרקעות למ"ד שעבודא דאורייתא, ואין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות. אלא דהק' רעק"א, דלמא מיירי דקנה המזיק הקרקע אח"כ, דלא יהי' שייך שעבוד בזה, ומ"מ שייך הדין מיטב, והמשיך להסתפק אם באמת חל דין מיטב על קרקע זו או לא (וע' לקמן בזה). וע' בתלמיד ר"ת דכ' דמיירי דהמזיק טעין טענת ברי שהזיק הערוגה

הזיק נעשה במקו"א [ובכלל צ"ב, מהו החילוק בין כח אחר מעורב בו למעשיו גרמו לו, דלכאוף הוי דבר והיפוכו, מעשיו גרמו לו היינו אין כח מעורב בהן, ואין מעשיו גרמו לו היינו דכח אחר מעורב בהן]. וביאר ר' נחום דהסברא דכח אחר מעורב בהן הוא סברא בעצם המזיק, דהמזיק נעשה ע"י כח אחר מעורב עם כוחו. וא"כ, היכא דאין המזיק נעשה ע"י כח אחר, אלא ע"י מעשה שלו, אפי' אם הזיק נעשה ע"י כח אחר, אי"ז הקולא של כח אחר מעורב בהן. אבל הסברא דמעשיו גרמו לו הוא סברא בהמעשה הזיק, ואפי' היכא דנעשה המזיק ע"י מעשיו גרידא, וכמו בור המתגלגל, ואין כח אחר מעורב בהן, מ"מ אי' קולא אחרת, דאין מעשיו גרמו לעצם ההזיק, כי אם רגלי בהמה, ולכן אין שייך ללמוד מבור, דבבור גם ההזיק נעשה ע"י מעשיו גרמו לו.

(יג) שור יוכיח- פי' השטמ"ק, דהיינו רגל למ"ד תנא שור לרגלו, והק' דנימא דיו לבור המתגלגל שיהא כרגל, וא"כ לא יתחייב אלא ברשות היחיד (דלא כשי' הרא"ש, דס"ל דלעולם אזלי' בתר שם המזיק, ואינו מוגבל להצד השהו). והביא מי"מ דאה"נ, פטור ברה"ר. עוד תי' דה"פ, שור יוכיח, ואם תאמר דיו כרגל, אז יש לעשות יוכיח מאש במקום שור, ואש חייב ברה"ר. ומה שלא עשה הגמ' יוכיח מזה לכתחלה, היינו משום שרוצה להוכיח משור, דדומה לזה במה שאין כח אחר מעורב בו [יש לעי, אם הזיק דבר שהוא טמון ברה"ר, הרי לכאוף מ"מ פטור, בין מצד אש ובין מצד רגל, וצ"ע].

(יד) אע"פ שברשות, אם הזיקו חייבים לשלם- לכאוף ק', אם ברשות הוא, למה אם הזיקו חייבין לשלם, הא ברשות הי', ולא עשה עוולה במה שפותקין ביבותיהן ברה"ר. וכ' המאירי "אע"פ שיש להם רשות, מ"מ שמירתן עליו, ואם הזיקו חייבין לשלם, וכו'". ומבואר מדבריו דאף דברשות הניחן ברה"ר, אבל מ"מ עליו הוא לשומרן, ולכן שפיר יכול להתחייב. אולם ע' בסמ"ע (תי"ד, ו') שהביא מש"כ הלבוש דכשיהושע התנה שיהיו יכולים לפתוח ביבותיהן לרה"ר, התנה ע"מ שיהא כ"א משמר את זבלו (וכהמאירי), וחולק הסמ"ע עליו, אלא ביאר דיהושע לא התנה שיהא פטור מתשלומי הזיקו, אלא דאף דמותר לפתוח, ואף אין צריך לשומרו, מ"מ

וכדי שיהי' חל בה שם מיטב, צריך להיות או מיטב דניזק או מיטב דמזיק, אבל אם אינו מיטב דניזק או דמזיק, אפי' אם הקרקע שלו שוה יותר ממיטב דניזק, מ"מ זה לא מועיל כלל. והי"א ברא"ש יש לבאר בב' אופנים- א) דרך דין א' הוא, דהיינו מיטב דניזק, ומה דאהני קרא הוא שלא יהי' יכול המזיק לדחות הניזק ליטול מקרקע שהוא פחות ממיטב שלו כל זמן שיש להמזיק קרקע שעדיף מקרקע שלו, והכל כדי לקיים דין מיטב דניזק, וא"כ ודאי יכול ליתן הבינונית שלו, אם טפי עדיף ממיטב דניזק. ב) הדין דצריך לשלם מיטב הוא באמת דין מיטב דמזיק, אבל אין הביאור בדין מיטב שצריך לשלם מקרקע היותר טוב שלו, אלא שצריך לשלם מקרקע שלו שיש עליו דין מיטב. ובעצם הי' צריך להיות דרך הקרקע היותר מעולה של המזיק הוא הנקרא בשם מיטב, אלא דאהני ג"ש להקל על המזיק, דלא רק זה נקרא בשם מיטב, אלא גם מיטב דניזק נקרא בשם מיטב. ואם זה ביאור הדברים, א"כ י"ל דמה דאהני ג"ש הוא לרבות שלא רק מיטב דמזיק נקרא מיטב אצל המזיק, אלא גם עד מיטב דניזק, כל זה נכלל בשם מיטב אצל המזיק, וא"כ שפיר יכול לשלם בינונית ששוה טפי ממיטב דניזק, דהא עכ"פ נקרא מיטב, דעדיף טפי ממיטב דניזק.

טו) אהני קרא- הק' רעק"א (גיטין מט.), לימא דאהני קרא בנוגע ציור דלית לי' לניזק שום קרקע, דה"א דכיון דלית לי' שום קרקע שוב אין שייך הדין מיטב בכלל, וקמ"ל קרא דבכה"ג בדמזיק שיימינן, והניח בצע"ג. וע' בחי' ר' ארי' לייב (נ"ב) שכ' לפי המהלך הראשון שהבאנו לעיל, דס"ל להי"א בהרא"ש דבאמת אין שום דין מיטב דמזיק לפי ר' ישמעאל, אלא הכל הוא כדי לקיים הדין מיטב דניזק, א"כ י"ל דהיכא דאין להניזק קרקע כלל, אז אפי' לפי האמת אין דין מיטב כלל, שהרי אין שום דין מיטב דניזק דצריך לקיים ע"י קרקע שלו, ושפיר יכול לשלם זיבורית בכה"ג.

טז) שור רעהו אמר רחמנא ולא שור של הקדש- פרש"י בלשון ראשון, דה"ה לכל שאר ניזקין דפטור אם מזיק של הקדש. ובל"א כ' דנקט

שאינו שוה כ"כ, והוכיח כן, דבלא"ה יהי' צריך לשלם משום מתוך שאינו יכול לישבע משלם. וע' ברעק"א שכ' דיכולין לדחות קו' הפנ"י בכמה אופנים. עוד יש להעיר, מה הק' הגמ' בפשיטות דהמע"ה, הא אולי הא גופא נתחדש בקרא, דכאן לא אמרי' המע"ה, וצ"ע שהי' פשוט להגמ' דלא אמרי' כאן כנגד כל מקום דאמרי' המע"ה.

יג) ר' ישמעאל סבר בדניזק שיימינן ור"ע סבר בדמזיק שיימינן- ע' בחי' רעק"א דנקט לדבר פשוט דהנכסים שקנה הניזק לאחר הנזק, למ"ד בדניזק שיימינן, אינו נכללים בהשומא, דאטו אם ילך הניזק אח"כ קודם העמדה בדין ויקנה מובחר נכסים שבעולם, אטו יהי' המזיק צריך לשלם כנגדן. אלא נסתפק היכא דהמזיק קנה נכסים בין ההיזק והעמדה בדין, האם צריך לשלם מאותו קרקע שקנה לאחר ההיזק, או האם שיימינן דוקא הנכסים שהיו לו בשעת ההיזק. וביאר בחי' ר' שמואל (ז'), ד' דמה שפשוט לרעק"א בניזק טפי, היינו משום שהוא נחשב לניזק רק בשעת ההיזק, ואח"כ כבר אין לו שם ניזק, וא"כ ודאי אין נפק"מ מה שקנה שוב. אבל למ"ד בדמזיק שיימינן, אולי הכל תלוי בשעת גוביינא או העמדה בדין.

יד) ור' ישמעאל... אהני קרא דאי אית לי' למזיק עידית וזיבורית, וזיבורית דידי' לא שויא כעידית דניזק וכו'- יש לעי', מהו הדין אם יש להמזיק זיבורית דאינו שוה כעידית דמזיק, ובינונית ועידית, ששניהם שוים יותר מעידית דניזק. ע' ברא"ש (ריש סי' ב') שהביא מח' בזה, אית דאמרי (וכן הוא שי' הריטב"א בגיטין מט.) דיכולין לשלם לו בינונית, והראי' הוא מהא דלא נקט הגמ' ציור זה, אע"כ דבכה"ג שפיר יכול לשלם הבינונית דמזיק, וא"כ אינו קיום כ"כ של הקרא דמשלם עידית דמזיק, ולכן נקטי' דוקא ציור שאין למזיק אלא עידית טפי מעידית דניזק. ואית דאמרי דבכה"ג משלם מיטב דמזיק, וכ' הרא"ש שכך נראה, דזהו קיום הג"ש והקרא, דאו משלם מיטב דניזק ממש, או משלם מיטב דמזיק ממש. וע' בחי' ר' ארי' לייב (ח"א, סי' נ"ב) שכ' לבאר מחלקותם, דס"ל להרא"ש דצריך שיחול בהקרקע שם "מיטב",

שהזיק שור של הקדש דוקא, אבל שדה הקדש לא משכחת לה, דאי שדה חרם, לכהנים הוא והו"ל שדה הדיוט, ואין שייך ק"ו להקדש, ואי קודם פדיו, הא אין מעילה לקרקעות. וביאר המהרש"ל, דכוונת רש"י לומר דלכן חייב על הקרקע, משום דנכלל בנכסים שאין בהם מעילה, ואין בה פטור דהזיק הקדש. ומה דבלישנא קמא משמע דאף בקרקע פטור, אף שאין בהם מעילה, כ' התפארת שמואל דס"ל לל"ק דנכסים שאין בהם מעילה לאו דוקא, וכוונתו לחולין (אף אם מאיזה טעם אין בהם מעילה), אבל הזיק הקדש פטור. וע"ע בפני יהושע שפי' דכוונת רש"י לפרש למה הגמ' שינה מציור דשן דנח' בה ר"י ור"ע להא דנגיחה, ובזה ביאר או שהוא משום דמיעוט דרעהו נכתב בקרא דנגיחה, או משום דבאמת לא שייך כלל היזק בהקדש קרקע.

(ז) לא יהא אלא בע"ח, ובע"ח דינו בבינונית-ק', הרי כל הדין דבע"ח בבינונית הוא מפני תקון העולם, אבל מדאורייתא דין בע"ח בזיבורית, וכאן מיירי בדין דאורייתא. וכ' הרשב"א (גיטין מט.) דאה"נ, ומה דנקט בינונית הוא לרבותא נקטי, וה"ק, אפי' מדרבנן אין דינו אלא בבינונית. והפני יהושע (שם) כ' דלרווחא דמלתא נקטי, דהיינו לומר דאף לפי ר"ש, דדורש טעמא דקרא, ומשמע דס"ל דב"ח דינו בבינונית מן התורה, מ"מ עכ"פ אינו בעידית.